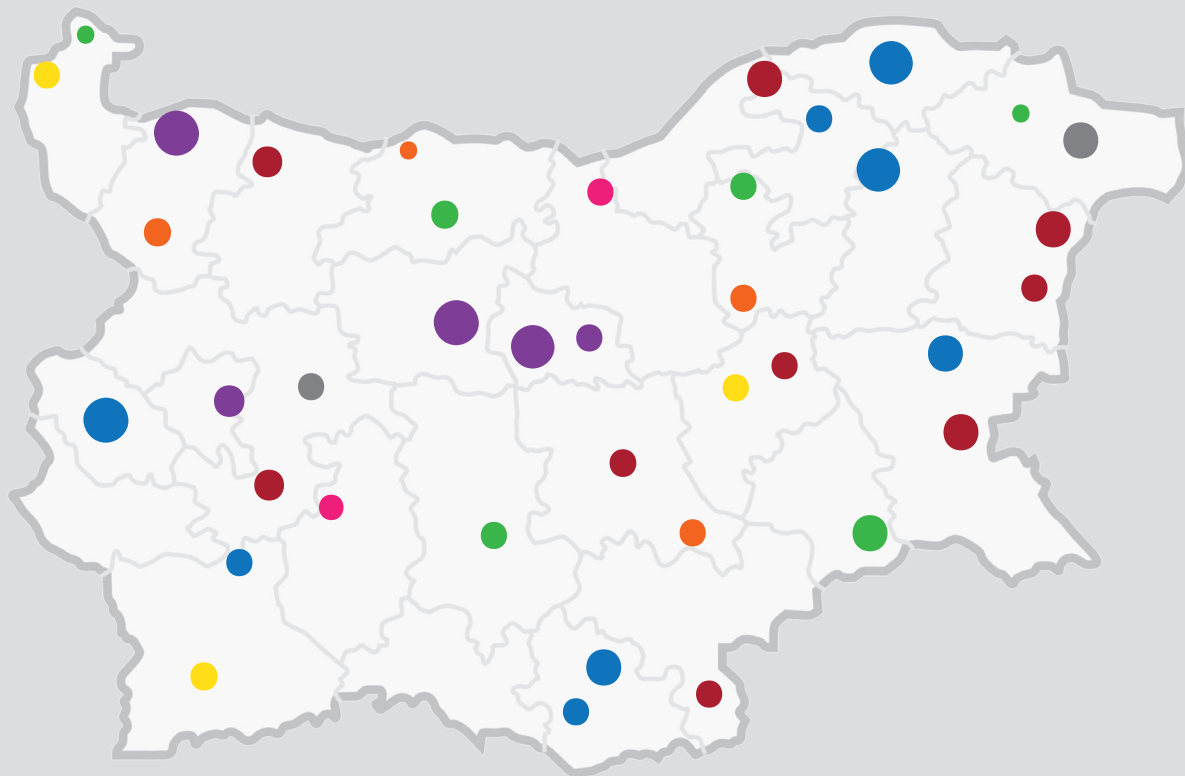

КОНТРОЛИРАНИЯТ И КУПЕН ВОТ В БЪЛГАРИЯ РАЗМЕР И ВЛИЯНИЕ

Резюме на анализа

Проект „**Нарушена легитимност: контролираният и купен вот в България, размер и влияние**“ се изпълнява от фондация „Антикорупционен фонд“ с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия по линия на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство (ФМ на ЕИП) 2014–2021 г. в общ размер 9 990 евро.

Основната цел на проекта е да подобри обществения дебат в българското общество за размера и влиянието на купения и контролирания вот върху изборните резултати и да идентифицира рискови секции в помощ на правоохранителните органи в усилията им да противодействат на купуването на гласове.

Цялата отговорност за съдържанието на анализа се носи от Фондация „Антикорупционен фонд“ и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Фонд Активни граждани България.“

© Фондация „Антикорупционен фонд“, 2021

Автори:

© д-р Мария Карайотова

© Марио Русинов

Редактор: Деница Руканова-Калдамукова

В края на март 2021 г. Антикорупционният фонд (АКФ) представи резултатите от първата част на изследването си „Нарушена легитимност: контролираният и купен вот в България, размер и влияние“.

Изследването анализира резултатите от всички парламентарни и местни избори в периода от 2013 до 2019 г., за да очертае размера и влиянието на контролирания и купен вот в България. Анализът идентифицира и списък с рискови секции в цялата страна, които експертите представят под формата на интерактивна карта. Автори на анализа са докторът по криминология Мария Карайотова и политологът Марио Русинов.

Експертите на АКФ идентифицират рисковите секции на базата на четири различни индикатора:

- нетипично по-висока избирателна активност в дадена секция в сравнение с регистрираната избирателна активност в цялата община;
- нетипично по-висок резултат за водещата партия в дадена секция в сравнение с регистрираният резултат на партията в цялата община. В този модел една екстремна стойност на резултата на победителя става още по-съмнителна в случаите, когато на предишни парламентарни избори в секцията е имало друг победител;
- резки отклонения в избирателната активност в дадена секция в две поредни изборни години;
- регистрирана рязка промяна в политическите пристрастия на избирателите в дадена секция в две поредни изборни години – рязък ръст или спад в гласовете за дадена политическа партия в секцията.

Според най-консервативната оценка, общият брой гласове, подадени в 780 рискови секции през 2017 г., възлиза на 170 000 гласа¹ или около 5 % от подадените гласове. Тази оценка включва само секциите, които изследователите идентифицират като особено рискови. Ако в оценката се включат всички секции, в които са регистрирани отклонения дори по един от критериите, резултатите скачат на 2554 секции с близо 690 000 гласа или около 18,7 % от общо подадените гласове през всички разглеждани изборни години².

Според същата методология³ анализът за местните избори от 2015 г. показва, че в секциите, в които е идентифициран риск, са подадени 247 382 гласа, което е 7,5 % от гласувалите на тези избори. На местните избори през 2019 г. е отчетен лек спад, като броят на подадените гласове в рискови секции спада до 186 944, а процентът до 6 %.

Експертите на АКФ уточняват, че моделите отчитат отклонения в електоралното поведение в дадени секции, но не гарантират, че контролираният вот е единствената причина за екстремните стойности. Съществуват икономически, социални и политически фактори, като например етническата принадлежност на населението или присъствието на силен политически представител в общността, които моделите към този момент не могат да вземат предвид.

Въпреки тези ограничения, използваните статистически модели с достатъчна точност позволяват да се идентифицират секции на територията на цялата страна с устойчиво по-висок риск от контролиран и купен вот. На публикуваната на сайта на АКФ интерактивна карта⁴ е посочено местоположението на всяка от рисковите секции и резултатите от гласуването в тях на парламентарните избори през 2014 г. и 2017 г.

1 Това е общият брой на подадените гласове в секциите, тъй като данните не позволяват да се направи допускане какъв процент от подадения вот в секцията е в риск. Според експерти, които бяха интервюирани много често в секциите в риск не само вотът за победителя е бил контролиран / купен, а и на политическите партии с по-нисък резултат.

2 Посочените числа са базирани върху допускането, че ако веднъж секция е квалифицирана като рискова по поне един от моделите в поне от една от изследваните изборни години, то тя се счита за уязвима през останалите изборни години.

3 При местните избори за кмет на община се отчитат резки промени в политическите пристрастия в рамките на двата тура, а не в две поредни изборни години поради мажоритарния характер на вота.

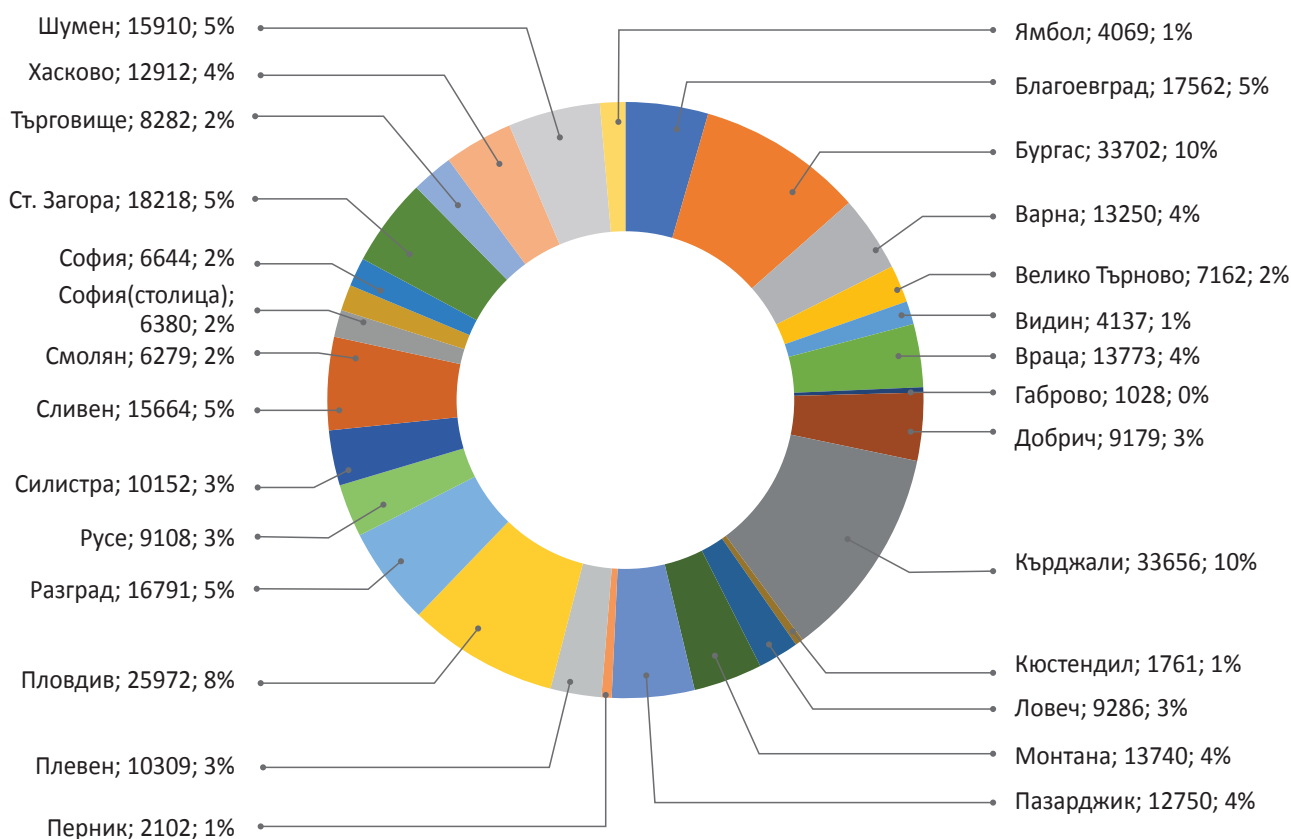
4 <https://acf.bg/bg/kontroliraniyat-i-kupen-vot-v-balgariya-2/>

Интересни тенденции и примери за контролиран вот

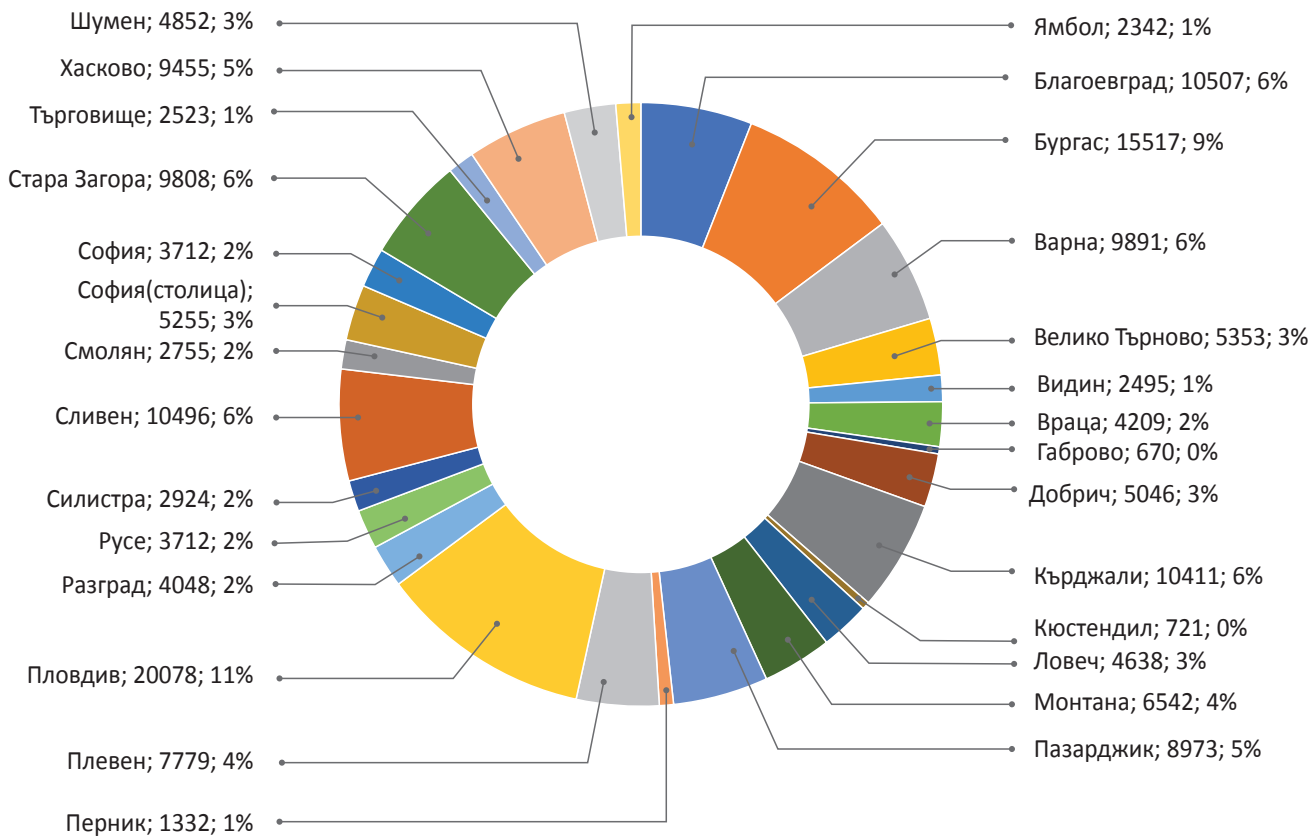
На фигури 1 и 2 са илюстрирани дяловете на подадени гласове в рискови секции по области.

Анализът показва са, че през 2017 г. има по-високо натрупване на неконвенционално електорално поведение в източната и североизточната част на България и по-конкретно Бургас, Кърджали, Разград, Шумен. Сериозна концентрация се наблюдават и във Враца, Сливен, Пловдив, Стара Загора, Хасково и Благоевград. Най-висок дял на потенциално контролиран спрямо конвенционален (нерисков) вот се наблюдава в Кърджали и Сливен (фиг. 3). С други думи, там има най-висок риск да се преразпределят мандати въз основа на контролиран вот. Същевременно трябва да се отбележи, че има относително равномерна дисперсия на електорално отклонение из цялата страна. (фигура 4 и 5). Над 2/3 от рисковите секции се намират в села, което е обяснимо с факта, че там живеят социално и икономически по-маргинализирани групи.

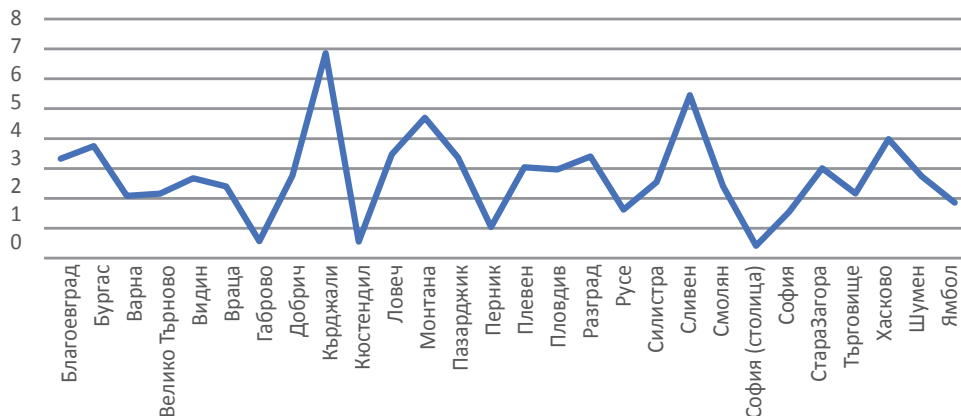
Фиг.1 Дял на гласоподавателите в секции в потенциален и висок риск от контролиран вот по области на парламентарните избори 2017 г.

Фиг. 2 Дял на гласоподавателите в секции във висок риск от контролиран вот по области на парламентарните избори 2017 г.

Фиг. 3 Относителен дял на купения вот към целия вот по области според консервативната оценка

Фактори за контролирания вот

Качественият ни анализ сочи, че между икономическите, образователните и социои-кономическите фактори и контролирания вот има силна връзка. В областите с по-висок дял на контролирания вот се наблюдава по-ниско ниво на БВП от глава на населението⁵. Считаме, че ако се тества корелацията между БВП на глава от населението на ниво община или дори на по-малки административни единици и наличието на рискови секции ще има относително силна статистическа взаимовръзка, защото голямата част от идентифицираните рисковите секции се намират в малки населени места, предимно села, където доходите са по-ниски. Към момента обаче НСИ публикува данни единствено за БВП на глава от населението на областно равнище, което обаче не е показателно, тъй като градовете остават финансовите притегателни в българския контекст. Това важи с още по-голяма сила за областните градове.

Заради обществени нагласи, че рискът от контролиран и купен вот е по-висок сред ромското население, сверихме дяловете на етническата принадлежност по населено място⁶ с относителния дял на вота в риск по населено място. Анализът показва, че в селищата с по-голям дял на турско и ромско население се наблюдава значително по-висока корелация – 0,47, а при ромското едва 0,34. Това може да се определи като по-скоро слаба корелация. Съвкупността от турското и ромското население плюс несамоопределили, обаче, показва една средна корелация от 0,55 (виж фигура 5). Превесът на турското население в дела с контролиран/купен вот е отчетен и в други анализи по темата, например този на доц. Ст. Стойчев. Той отбелязва, че „При компактното турско население почти няма хора, които да не гласуват, както им е казано ...Важни стимулиращи инструменти... са насърчаване на политическата лоялност и подхранването на чувството за принадлежност към общината и партията. Основният механизъм за контрол съответно е и страхът от остракизъм.“⁷

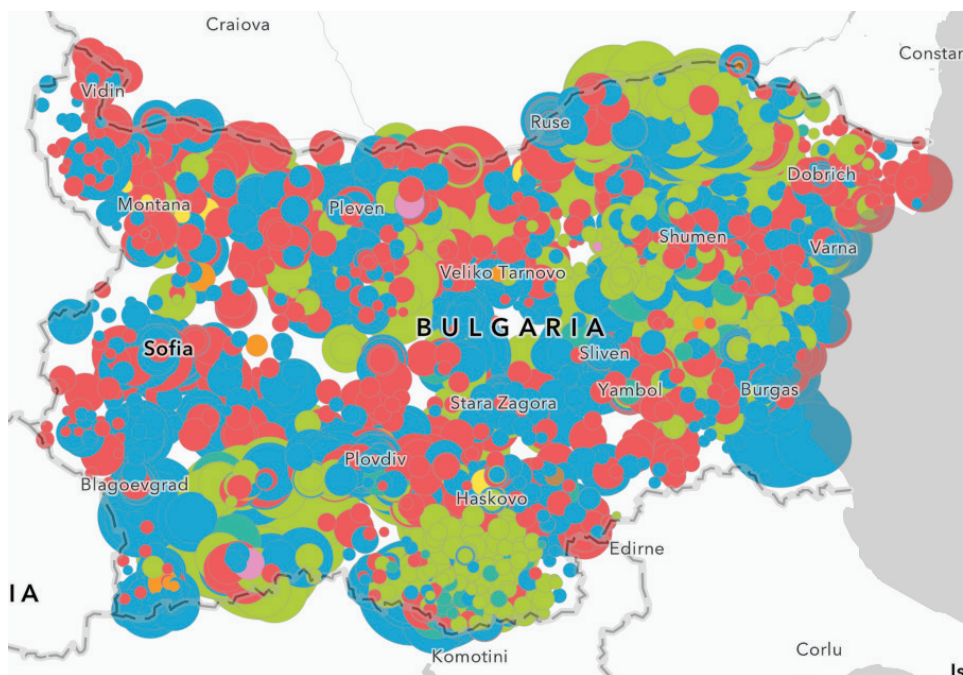
---

5 Изполвани са данните на НСИ за БВП от глава на населението - БВП - регионално ниво | Национален статистически институт (nsi.bg)

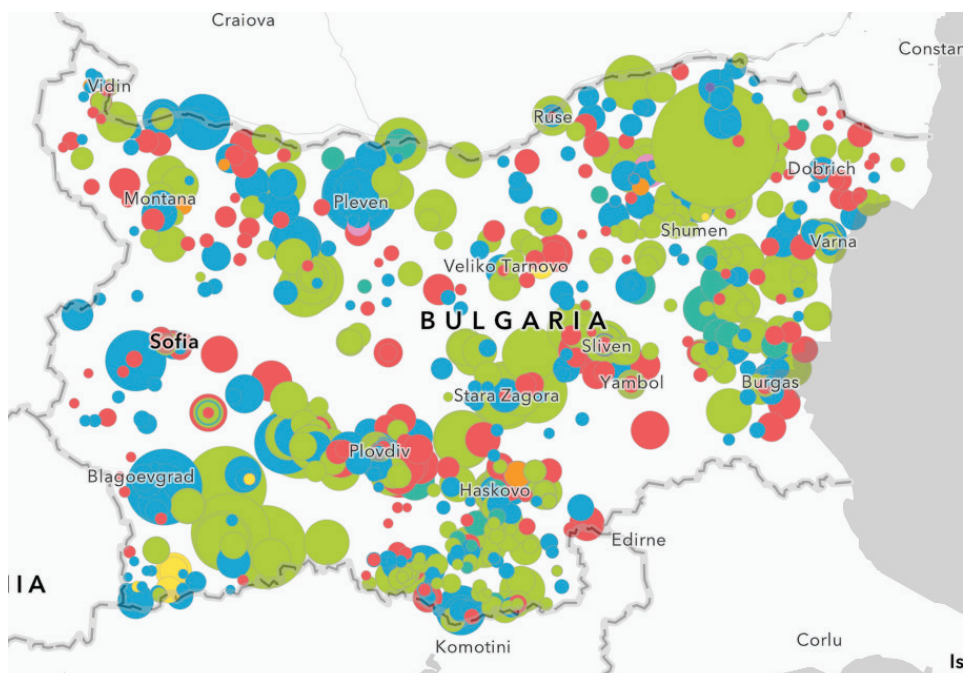
6 Използвана е най-актуалната и пълна база с данни от националното преброяване, извършено през 2011 г. Данните могат да бъдат намерени на: Ethnic composition of Bulgaria 2011 (mashke.org)

7 2018. Стойчев, Стойчо. Контролираният вот в България: заплахи за човешката сигурност, 25-28 broshora-vot.indd (iris-bg.org)

Фиг. 4 Секциите в страната в потенциален риск от контролиран вот⁸

Фиг. 5 Секциите в страната във висок риск от контролиран вот⁹

8 Източник -Контролираният и купен вот в България. Размер и влияние. | ACF
9 Ibid.

Фиг. 6 Корелация между контролирания вот и етническия състав на административните единици¹⁰

Етническо население турци (Корелация)	Етническо население роми (Корелация)	Етническо население-не се самоопределят (Корелация)	Етническо население – съвкупност турци, роми, несамоопределили се (Корелация)
0.478636346	0.347653384	0.21046353	0.55363311

Влиянието на контролирания вот

Измерването на фактическото влияние на контролирания вот е сложна задача. Екипът ни направи базова симулация как купеният вот се отразява на разпределянето на мандатите в парламентарните избори от 2017 г. като изключи рисковите секции. Моделът показва преразпределението на осем мандата. Същевременно в zero sum game, каквото е преразпределението на мандатите, това означава загуба на 8 места от партиите конкуренти. В условия на фрагментиран парламент тези мандати могат да имат ключово влияние при сформирание на кабинет, но и на прокарване на конкретни законодателни инициативи.¹¹

Фиг. 7 Симулация на разпределение на мандатите при хипотетично неучастие на рисковите секции

Партия	Разпределение на мандати 2017 г.	Разпределение на мандатите, ако високо рисковите секции не бяха гласували	Разпределение на мандатите, ако всички рисковите секции не бяха гласували
БСП за БЪЛГАРИЯ	80	81	83
ВОЛЯ	12	12	13
Движение за права и свободи – ДПС	26	23	18
ОБЕДИНЕНИ ПАТРИОТИ – НФСБ, АТАКА и ВМРО	27	27	28
ПП ГЕРБ	95	97	98
Общо гласоподаватели	3 420 489	3 155 348	2 715 121

Разглеждайки купения вот следва да се отбележи, че методът на най-големия остатък (методът на Хеър-Ниймайер), който се използва за пресмятането на разпределянето на мандатите, прави изключително трудно предвиждането от страна на партиите колко гласове са им необходими за получаване на определен брой мандати. В такъв смисъл купеният вот е важен за политическите игра-

¹⁰ Използвана е най-актуалната и пълна база с данни от националното преброяване, извършено през 2011г. Данните могат да бъдат намерени на: Ethnic composition of Bulgaria 2011 (mashke.org)

¹¹ Симулация на разпределение на мандатите е направена при изключване на гласовете, подадени в рисковите секции от модела.

чи за достигане на малките партии до праговете за субсидия – 1 %, и достигане на прага за влизане в парламента - 4 %, а от друга страна, политическите играчи се радват на имиджовите ползи на по-високия брой гласове.

Друга мотивация за купен вот е използването му в условия на вътрешнопартийна конкуренция. Това се случва, когато кандидат-депутатите от листа на една партия купуват гласове с цел да си осигурят преференции. По този начин се търсят два възможни ефекта - да се разместят листите в полза на купувачия и така да се достигне квотата за влизане в парламент или да се постигнат по-високи резултати, за да бъдат издигнати по-напред в листите от централите в следващи избори.

Ако се вземе предвид корпоративния вот (основан например на зависимостта от обществени поръчки на местните бизнеси и страха от репресия под формата на постоянни проверки като форма на натиск) и гласуването на местната администрация¹², то тежестта на контролирания вот става по-голяма и е в състояние да промени значително изхода от изборите. Не трябва да се подценяват и легалните начини за влияние на изборните резултати чрез плащане на застъпници и др.

Примери за рискови секции

На фигура 8 е показано поведението на една от секциите, селектирани по критерий волатилност в избирателната активност. Секцията се намира в с. Долни Цибър, обл. Монтана. Селото е от смесен характер по етнически признак. През 2014 г., когато вероятно е липсвало нелегитимно въздействие върху електоралните нагласи, има почти пълен отлив от гласуването, с рекордно ниски стойности на избирателна активност от 1,07 %. На следващите парламентарни избори през 2017 г., когато политическият залог е по-висок заради току-що подадена оставка на правителството, активността скача на 62,71 %. Можем да заключим, че на места има толкова висока степен на алиенация от политическия процес, че гласуването се случва единствено, когато е налице определен стимул, с най-голяма вероятност финансов.

Фиг. 8 Избирателна активност в с. Долни Цибър, обл. Монтана, ПИ 2014 г. и 2017 г.

с. Долни Цибър, Монтана. Секция №121100019	Активност	Партия победител	Относителен дял на победителя в секцията	Относителен дял на победителя в областта	Брой на избирателите според избирателния списък при предаването му на СИК
2014	1.07%	ПП ГЕРБ	62.5%	27,34%	747
2017	62.71%	ДПС – Движение за права и свободи	62.63%	12.35%	751

¹² При липса на други алтернативи за професионална реализация в населеното място, служителите в местната администрация и общински дружества, може да се чувстват притиснати да гласуват за партията, към която принадлежи ръководството на общината.

Следващият пример е секция в с. Черна гора, област Перник. (фиг. 9). При нея се наблюдава особено висока волатилност в електоралните пристрастия. Впечатление прави, че на всички избори печели различна партия и то такива с диаметрално противоположна принадлежност към политическите фамилии.

Особено показателни са и разминаванията в относителния дял на победителя в секцията към относителния дял на тази политическа формация в областта. Така например, през 2009 г. ПП „Ред Законност и Справедливост“ печели в секцията с над 30 пункта над резултата на партията в областта, като общата активност в секцията също е над средната за областта – 65 %. На следващите избори при сравними дялове на победителя в областта и в секцията, активността спада значително със 17 %. Ниската мобилизация може да е показателна за липса на купен вот на тези избори. През 2014 г. се наблюдава абсолютно идентична картина с 2009 г., като разликата е единствено в партията победител – ПП „България без Цензура“. Аналогично, през 2017 г. отново се наблюдава смяна на политическите пристрастия, придружена с високи нива на електорален ентузиазъм от 60 %. Този път победител е ПП ГЕРБ.

Фиг. 9 Волатилност на електоралните нагласи в с. Черна гора, обл. Перник, в ПИ 2009 г. – 2017 г.

с. Черна гора, област Перник, Секция № 143200129	Активност	Партия победител	Относителен дял на победителя в секцията	Относителен дял на победителя в областта	Брой на избирателите според избирателния списък при предаването му на СИК
2009	65.00%	„Ред, законност и справедливост“ ¹³	41.45%	9,25%	295
2013	47,8%	КП „Коалиция за България“	33,06%	32.01%	259
2014	57%	КП БЪЛГАРИЯ БЕЗ ЦЕНЗУРА	41.89%	9.96%	258
2017	60.88%	ПП ГЕРБ	37.74%	34.50%	248

Друг пример за волатилност на електоралните нагласи е секцията в с. Родина, обл. Великов Търново (фиг. 10). Данните сочат, че в населеното място живее смесено българско и турско население.

Наблюдава се честа смяна на партията на победител, изразяваща се в прехвърляне на гласове за либерално-центристката партия ДПС, чиито избиратели имат подчертано турска етническа принадлежност, към патриотичната коалиция на Обединените патриоти (НФСБ, Атака, ВМРО). Представители на последната са били обвинявани, че изповядват крайно-десни ценности и дори са съдени за ксенофобски актове срещу представители на турски и ромски малцинства.¹⁴ Осъдително становище към ксенофобските изяви на крайнодесни

¹³ Резултати от гласуването за кандидатски листи на партии и коалиции

¹⁴ Bulgaria Condemned by Strasbourg Court in Religious Violence Case :: Civil Liberties Union for Europe, ECHR Rules Bulgarian Courts Wrong Not To Penalize Far-Right Nationalist Lawmaker (rferl.org)

български политици спрямо малцинствени групи е изразявал нееднократно и Европейският съд по правата на човека. С оглед на предимно турския състав на населението на селото, окончателният резултат в полза на патриотичната коалиция е отвъд всякаква житейска логика, което може да е силна индикация за контролиран вот.

Фиг. 10 Волатилност на електоралните нагласи в с. Родина, обл. Велико Търново, в ПИ 2009 г. – 2017 г.

с. Родина, обл. Велико Търново, Секция № 041400004	Активност	Партия победител	Относителен дял на победителя в секцията	Относителен дял на победителя в областта	Брой на избирателите според избирателния списък при предаването му на СИК
2009	73,90%	ДПС „Движение за права и свободи“ ¹⁵	56,43%	8,50%	410
2013	59,37%	КП „Коалиция за България“	35,08%	32,44%	384
2014	60,15%	ДПС „Движение за права и свободи“	62,44%	10,76%	394
2017	64,22%	ОБЕДИНЕНИ ПАТРИОТИ – НФСБ, АТАКА и ВМРО	46,74%	11,04%	383

Последният пример показва рискова секция с висок брой недействителни гласове. (Фиг.11)

Фиг. 11 Рискова секция с висок брой недействителни гласове

с. Семчиново, област Пазарджик, Секция № 132900028	Активност	Партия тобедител	Относителен дял на победителя в секцията	Относителен дял на победителя в областта	Брой на избирателите според избирателния списък при предаването му на СИК	Брой недействителни бюлетини
2009	46,78 %	ДПС „Движение за права и свободи“	39,59 %	17,68 %	356	15
2013	20,66 %	КП „Коалиция за България“	53,21 %	27,22 %	783	6
2014	63,01 %	ДПС „Движение за права и свободи“	83,65 %	26,42 %	801	90
2017	77,60 %	ПП ГЕРБ	72,67 %	34,62 %	817	173

¹⁵ Резултати от гласуването за кандидатски листи на партии и коалиции

В два поредни парламентарни избори през 2014 и 2017 г. избирателната активност в село Семчиново, обл. Пазарджик, скача рязко с над 40 пункта. Рязко нараства и броят избиратели, които гласуват за партията-победител – от 53,21 % на 83,65 %. А победителите в секцията се менят при всички избори от 2009 г. насам – първо това е ДПС, след това „Коалиция за България“, отново ДПС, след което ГЕРБ. През 2017 г. се регистрират изключително висок брой недействителни бюлетини – 173.

В рамките на настоящия анализ очертахме основните характеристики на контролирания вот, натрупването му по области, неговото влияние върху разпределянето на мандати и мотивацията на различните политически агенти да боравят с този инструмент. Показахме с примери как работи методологията ни и някои изводи относно връзката на контролирания вот с нивата на БВП на глава от населението по области, етническия състав на населението и др.

**АНТИ
КОРУПЦИОНЕН
ФОНД**

Фондация „Антикорупционен фонд“ е независима, експертна неправителствена организация, която разследва случаи на корупция, неправомерно разходване на публични средства и конфликт на интереси сред лица, заемащи висши държавни постове. Провеждаме разследванията си като се придържаме към високи законови, професионални и етични стандарти. Целим да подпомагаме държавните институции в това да разследват и наказват корупционни нарушения и престъпления. С дейността си се стремим да се преборим със системни фактори, обуславящи високите нива на корупция в България, както и да информираме обществеността за съществуващите механизми за борба с корупцията.

Намерете ни на www.acf.bg
или ни пишете на acf@acf.bg